

עבודת פרך

ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך: וימררו את חייהם בעבדה קשה בחומר ובלבנים ובכלי עבדה בשדה את כל עבדתם אשר עבדו בהם בפרך: (שמות א יג-ד).¹

לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך: ... לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך: (ויקרא כה מג, מו).²

כשכיר שנה בשנה יהיה עמו לא ירדנו בפרך לעיניך: (ויקרא כה נג).³

את הנחלות לא תזקתם ואת החולה לא רפאתם ולנשפרת לא תבששתם ואת הנדחת לא תשבתם ואת האבדת לא בקששתם ובחזקה רדיתם אתם ובפרך: (יחזקאל לד ד).⁴

שמות רבה פרשה א סימן יא – מפה רך לפרך

"ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך" – ר' אלעזר אומר: בפה רך, רבי שמואל בר נחמן אומר: בפריכה.⁵ וכן עשו לכל אחד מישראל: כל מה שעשו הלבנים ביום ראשון, שמו עליו לגזרה שיעשה כנגדן בכל יום ויום.⁶ "וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו'" – בתחילה בחומר ובלבנים, ולבסוף "בכל עבודה בשדה", ולבסוף "את כל עבודתם". מהו "את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך"? אמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן: מלמד שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים. א"ר אויא: מודה ר' אלעזר שהוא בפריכה.⁸

מדרש תנחומא פרשת פקודי סימן ט – בזכות הדגים הקטנים

אלה פקודי המשכן וגו' ..... אתה מוצא בשעה שהיו ישראל בעבודת פרך במצרים, גזר עליהם פרעה שלא יהיו שנים בבתיהן שלא יהיו משמשין מטותיהן. אמר רבי שמעון בר חלפתא: מהו היו בנות ישראל עושות? יורדות לשאוב מים מן היאור והקב"ה היה מזמין להם דגים קטנים בתוך כדיהן והן מוכרות ומבשלות מהן ולוקחות

¹ כדאי לקרוא את מכלול הפסוקים שם בתחילת ספר שמות, בעת שנהפך לב המצרים אל בני ישראל והחלו לשעבד אותם. תחילה הם מתחמכים ושמים על ישראל שרי מסים. כשזה לא עוזר ובני ישראל פרים ורבים ככל שמענים אותם, עוברים המצרים לשעבד פיסה ולעבודת פרך כפסוקים שהבאנו. דרגה נוספת היא המתת הבנים הזכרים. עבודת הפרך היא נושאנו הפעם.

² התורה הנינת לעם שיצא מעבודת פרך לחרות, איננה מבטלת כליל את מוסד העבדות, אבל תוחמת אותו במגבלות וסייגים שונים ובפרט מהירה מפני עבודת פרך ורדייה. (ראה דברינו [פתיח בעבד עברי](#) בפרשת משפטים). גם כאן, מומלץ לקרוא את חטיבת הפסוקים הנ"ל במלואה, אשר מתחילה ברעיון הבסיסי שעבד עברי לא יכול להיות עבד עולם: "פיעבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממקרת עבד", שבשנת היובל הוא יוצא לחופשי בכל מקרה (גם אם נרצע); וההמשך שם באיסור של עבודת פרך. בתוך נזכר שם דין עבד כנעני, בפסוק: "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו עבד ואמה" ולא ברור אם בעבד כנעני מותרת עבודת פרך? על כך בסוף הדף.

³ עוד באותו פרק בספר ויקרא, פרשת בהר, מוזכר איסור עבודת פרך בהקשר עם עברי שנמכר לגר תושב שאינו עברי. איסור עבודת פרך כאן נובע מראיית העבד כשכיר רב-שנתי לאורך מספר שנים (מקסימום עד היובל הקרוב) שאינו רכוש אדונו והוא בעצם כפועל שמשכיר עצמו לזמן רב, וניתן לפדותו בכל עת ע"י תשלום השנים שנותרו לעבודתו. נראה שאין סיבה שראייה זו לא תחול גם על עבד עברי בכלל. ועל עבד כנעני, כאמור בסוף הדף.

⁴ כך מוכיח הנביא יחזקאל את "רועי ישראל" אשר רודים בעם, עושקים את החלשים ואינם שופטים צדק. ראה פירוש דעת מקרא לפסוק: "הרועים (המלכים, השליטים) התנהגו בצאנם (בעם, בפרט השכבות החלשות) שלא כאמור בתורה ... לא תראה את שור אחיך או שיו נדחים ... השב תשיבם לאחיק ... וכן תעשה לכל אבידת אחיק ... ופרך – נצלתם את הצאן בכך שעבדתם בהם בפרך. כאן מבצבץ המשל שמאחורי הנמשל, שהרי אי אפשר לרדות בפרך בצאן שאין אלה בהמות עבודה, אלא שהצאן משל הוא לישראל".

⁵ ר' אלעזר סבור שהמצרים התחכמו לבני ישראל ובתחילה באו עליהם במתק שפתיים ודרכי נעם. זו משמעות ה"פרך" הראשון. ראה בסימן הקודם שם בשמות רבה: "וישימו עליו, עליהם לא נאמר אלא עליו ... מלמד שהביאו מלבן ותלו בצוארו של פרעה, שאם היה אחד מישראל שאומר להם: איסטניס אני, אומרים לו: כלום איסטניס אתה מפרעה?". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב) על הפסוק: "מלמד שהיה פרעה מפייסם בדברים, בתחילה אמר להם: בניי, עשו מלאכתי ובנו לי בנין קטן, ואני נותן לכם מתנות רבות, עד שנשתעבדו לו". אבל רבי שמואל בר נחמן סבור שמההתחלה באו המצרים על בני ישראל ביד קשה ובעבודה המפרכת את הגוף. וכן גם בוחר רש"י לפרש את פסוק יג: "בפרך - בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו".

⁶ ככתוב: "ואת מתקנת הלבנים אשר הם עשים תמול שלשם תשימו עליהם לא תגרעו ממנו" (שמות ה ח). לשתי השיטות: פה רך או פריכה, מה שעשו ביום הראשון היווה מכסה לכל יום מכאן ואילך. לפי איזו שיטה גזירה זו קשה יותר? ועוד נחזור למוטיב הפה הרך במדרש במדבר רבה טו להלן במינוי הזקנים.

⁷ מהו האזכור השני של "פרך"? מה עוד הוסיפו המצרים על בני ישראל?

⁸ התוספת של ה"פרך" השני הוא לשיטת ר' שמואל בר נחמן ההתעללות וההתעמרות של החלפת מלאכת נשים בגברים וגברים בנשים. ל"פרך" הראשון הפיסי, נוסף ה"פרך" הנפשי וההשפלה. ר' אלעזר לעומת זאת, שדורש "פרך - פה רך", מסכים שכאן, ה"פרך" השני הוא אכן פריכה, היינו עבודה קשה המפרכת את הגוף וממילא יש לומר גם את הנפש והרוח. וכלשון מדרש שכל טוב (בובר) על ה"פרך" השני: "מענתה לא היה אלא בפרך וכיתות". אגב, המדרש הנ"ל מצוי גם בגמרא סוטה יא ע"ב וכנראה שם הוא המקור.

מהן יין והולכות לשדה ומאכילות את בעליהן שם ... משהיו אוכלין ושותין נוטלות המראות ומביטות בהן עם בעליהן ... ומתוך כך היו מרגילין עצמן לידי תאוה ופרין ורבין והקב"ה פוקדן לאלתר.⁹

שמות רבה פרשה א סימן כח – התעללות מינית

... אמרו רבותינו: נוגשים היו מן המצריים ושוטרים מישראל. נוגש ממונה על עשרה שוטרים, שוטר ממונה על עשרה מישראל. והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשכמה להוציאם למלאכתם לקריאת הגבר. פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר ישראל ונתן עיניו באשתו שהיתה יפת תואר בלי מוס. עמד לשעת קריאת הגבר והוציאו מביתו וחזר המצרי ובא על אשתו והיתה סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו.¹⁰ חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו, שאל אותה: שמא נגע בך? אמרה לו: הן, וסבורה אני שאתה הוא. כיון שידע הנוגש שהרגיש בו, החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להורגו. והיה משה רואה אותו ומביט בו וראה ברוח הקודש מה שעשה בבית וראה מה שעתידי לעשות לו בשדה, אמר: ודאי זה חייב מיתה, כמו שכתוב: "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד כא), ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן, על כך חייב הריגה, שנאמר: "מות יומת הנואף והנואפת" (שם כ י), והיינו דכתיב: "ויפן כה וכה" - ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה.¹¹

שמות רבה פרשה ה סימן טז – שבת לוי לא השתעבד

"ויאמר אליהם מלך מצרים למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו?" (שמות ה ד) - מהו "למה"? אמר להם: אתם למה ודבריכם למה!¹² "לכו לסבלותיכם", אמר ר' יהושע בן לוי: שבתו של לוי פנוי היה מעבודת פרך! אמר להם פרעה: בשביל שאתם פנויים, אתם אומרים: "נלכה ונזבחה לאלהינו" ... שמא רע לכם שאין אתם עושים מלאכה? – "לכו לסבלותיכם".¹³

תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ה הלכה ד – הנקמה בקריעת ים סוף

רבי נחמיה אמר: בשעה שעלו אבותינו מן הים ראו פיגרי אנשים חטאים שהיו משעבדין בהן בפרך בעבודה קשה וכולם פגרים מתים מושלכים על שפת הים. ביקשו לומר שירה ושרת עליהן רוח הקודש. ואפילו קטן שבישראל

⁹ ומכאן "מראות הצובאות" הנזכרות בתחילת פרשת פקודי (דברינו שם מראות הצובאות). הן הנשים הצדקניות שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים, עם הכדים והדגים (סמל לפריון כברכתו של יעקב לאפרים ומנשה) ואח"כ הלידה בשדה תחת עצי התפוח כפי שמתואר גם בגמרא סוטה יא ע"ב בהרחבה וכפי שמביא גם רש"י בפירושו לשמות פרק לח פסוק ח. אבל אנחנו מתמקדים הפעם בעבודת הפרך, שכאן נוסף לה ממד של מניעת ההמשכיות של עם ישראל וכליו. בהקשר זה, ראה מדרש משלים בשמות רבה א יב: "ד' גזירות גזר פרעה עליהם. בתחילה גזר וצוה לנוגשים שיהיו דוחקים בהם כדי שיהיו עושים הסכום שלהן, ולא יהיו ישינים בבתיהם. והוא חשב למעטן מפריה ורביה, אמר: מתוך שאין ישיגין בתיבהם אינן מולידין. אמרו להן הנוגשים: אם אתם הולכין לישון בבתיכם, עד שאנו משלחין אחריכם בבקר, היום עולה לשעה ולשתים ואין אתם משלימין את הסכום שלכם ... והיו ישינים על הארץ. אמר להן האלהים: אני אמרתי לאברהם אביהם שאני מרבה בניו ככוכבים... ואתם מתחכמים להן שלא ירבו, נראה איזה דבר עומד או שלי או שלכם. מיד: וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוק". הפן הנוסף של עבודת הפרך הוא מניעת ההמשכיות של בני ישראל, אולי במטרה שיתבוללו או פשוט ייעלמו. מסתבר שאפילו העבודות הקשה לא מחקה את פחד המצרים מבני ישראל, הפחד של: "ונלחם בנו ועלה מן הארץ", עד שפרעה היה מוכן לוותר על כח העבודה הזול שמשרת אותו. וזו גם שאלה על פט המקרא: מה פשר הגזרה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" ומה ההיגיון בה מצד פרעה? מנין עבדים לפרעה בדור הבא? ראה בהקשר זה דברי המן באסתר רבה ז כג: "המן אמר: פרעה שוטה היה שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. וכי לא היה יודע שהבנות נשאות פרות ורבות? אני איני עושה כך, אלא: להשמיד להרוג ולאבד וגו'".

¹⁰ ראה במקבילה במדרש נחומא סימן ט בפרשתנו שמזזה את האישה כשלומית בת דברי משבט דן מעיבור זה נולד המקלל (המגדף) הנזכר בספר ויקרא פרק כד פסוק י: "וַיֵּצֵא בְּרָאשָׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בְּרָאִישׁ מִצְרָיִם".

¹¹ ראה דברינו ויצא אל אחיו וירא בסבלותם בהם הרחבנו ביציאתנו של משה מבית פרעה וגילויו את אחיו וראיתו את סבלותם. זה הרגע המכריע בחייו של משה שגדל בביתו של פרעה (בדברינו בתי – בת פרעה בפרשה זו) ומתוודע אל מוצאו ועמו. זה אולי גם הרגע שבו הפך למנהיג ברצונו ושלא ברצונו, לנוכח הסבל והעוול שחזה. כאן, רואה משה את עבודת הפרך בשני פניה: השעבוד הפיסי והתעללות האישית. ומשה נוקט עמדה ועושה מעשה (נוקם את כבודו של דתן!). אפשר, אגב, שמדרש זה עונה גם על השאלה ששאלנו בסוף הערה 9 על ההיגיון של פרעה בגזירת הבנים. כוונת המצרים הייתה להכחיד ולהמעיט את הגברים מבני ישראל ולהטמיע את נשות בני ישראל בתוכם (והילדים שיוולדו להם יהיו מצרים מדרגה שנייה והם שיעבדו).

¹² כמעט כמו שאומרים צעירנו בסלאנג: למה, מה קרה, משה ואהרן? בשביל מה? זו עכ"פ תגובתו הקשה של פרעה להתייצבות הראשונה של משה ואהרן בפניו ולקריאתם: "שלח את עמי".

¹³ ומיד מכוון פרעה את עולו על בני ישראל ושוטריהם והם מוכים וצועקים, כמתואר בהמשך פרק ה שם ובאים בתלונות קשות למשה ואהרן: "יָרָא ה' עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁפֹּט אֶשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־דִּיְחֻנּוֹ בְּעֵינַי פְּרַעַה וּבְעֵינַי עֲבָדָיו לְתַתְּחֹרֵב בְּיָדְסָה לְהַרְגֵנּוּ, וּמִשָּׁה מְצָדוֹ פּוֹנָה אֶל הַקֶּבֱ" במילים הקשות: "למה הרעתי לכם הזה למה זה שלחתיני? ומאז באתי אל-פרעה לדבר בשמך הרע לכם הזה והצל לא-הצלתי את-עמך". ראה דברינו אותם הנתונים תחת הבנין בפרשתנו. עניין זה ששבת לוי לא היה בשעבוד דורש עיון מדויקת וכל היודע דבר אודות נושא זה, אלא יחיש שמועתו הטובה אלינו. מה שנראה כאן הוא שיש להנהיג משה ואהרן, שהם מהשבט שלא עבד עבודת פרך, אולי לא עבד כלל, בעיה. מחד גיסא, וודאי שרק מי שיכול היה "להרים את הראש" מעל השעבוד הנורא, יכול היה למצוא את הזמן ואת הכח להנהיג את העם. מאידך, שבת לוי הוא אליטה שלא סבלה את מוראות השעבוד ולא חוותה את עבודת הפרך ואפשר ש'פגם' זה פגע ביכולת הנהגתם של משה ואהרן לאורך כל הדרך ולתלונות ולטרוניות כנגדם. מה גם שאח"כ אהרון מתמנה לראש הכהונה וכל שבת לוי לשרת בקודש במקום הבכורים.

היה אומר שירה כמשה. הדא היא דכתיב: "וַיִּזְכֹּר יְמֵי עוֹלָם מִנְּשָׂה עֲמֹ אֵיהָ הַמַּעֲלָם מִיָּם אֶת רֵעִי צֹאנֹו וְכוּ' " (ישעיהו סג יא) – "את רועה הצאן" אין כתיב כאן, אלא: "את רועי צאנו". מלמד שעשה כולם רועים.¹⁴

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דיוסע פרשה א – נחזור למצרים

"ויסע משה את ישראל" שהסיען בעל כורחן, במקל.¹⁵ שכיון שראו בפגרי האנשים שהעבידום בפרך ובעבודה קשה, כולן פגרים מתים מוטלין על שפת הים, אמרו: כמדומה לנו שלא נשתייר אדם במצרים, "נתנה ראש ונשובה מצרימה"¹⁶ ונעשה לנו עבודה זרה ותרד בראשנו ונחזור למצרים. יכול שאמרו ולא עשו? הרי הוא אומר: "וַיִּמְאַנּוּ לְשִׁמְעֵי וְלֹא־זָכְרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּהֶם וַיִּקְשׂוּ אֶת־עַרְפָּם וַיִּתְּנוּ־רֹאשׁ לָשׁוּב לְעַבְדֹתָם בְּמִדְבַּר וְאֶתְּהָ אֲלוֹהֵי סְלִיחוֹת חֲנוּן וְרַחוּם אֲרָךְ־אֲפִים וְרַב־חֹסֶד חֶסֶד וְלֹא עֲזַבְתָּם" (נחמיה ט יז).¹⁷

מדרש תנחומא פרשת יתרו סימן ח – הריפוי במעמד הר סיני

למדנו רבינו: החושש בפיו מהו לראותו בשבת...¹⁸ אמר הקב"ה: אין מכה שאין לה רפואה וּנְקָרַת רפואתה וְסָמָה של כל מכה ומכה.¹⁹ אם מבקש את שלא יגיע לגופך צרה, עסוק בתורה שהיא רפואה לכל הגוף: לראש מנין... ללב מנין... לגרוגרת מנין... לידיים מנין... לכל העצמות מנין...²⁰ אמר רבי יהושע בן לוי: כבר עשה הקב"ה מעין דוגמא זו בשעת מתן תורה. כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מעבודת פרך שהיו עושין בטיט ובלבנים, והיתה האבן נופלת עליו מן הבנין ושוברת ידו וקוטעה את רגלו. אמר הקב"ה: אינו דין שאתן את תורת לבעלי מומין! מה עשה? רמז למלאכי השרת וירדו ורפאו אותן. ומנין שלא היה בהן סומים? שנאמר: "וכל העם רואים את הקולות". ומנין שלא היו בהן חרשים? שאמרו: "נשמע". ומנין שלא היו בהן גדמים? שאמרו: "נעשה". ומנין שלא היה בהן חגרים? דכתיב: "ויתיצבו בתחתית ההר".²¹

¹⁴ שכולם נעשו כמשה ושרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה לנוכח פגרי המצרים. ומה נעשה עם האמירה הידועה: "מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה!" - מאמר ממנו לומדים לכאורה שאין לשמוח גם במפלת אנשים רשעים, גם כשלקו אלה שמיררו את חיי בני ישראל במצרים והעבידו אותם בפרך, שכן כולם הם מעשה ידי הקב"ה? התשובה נמצאת בדברינו [מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה?](#) בשביעי של פסח. שם הראינו שיש שתי גישות שונות בנושא. אל מול השיטה ההומאניסטית החסה על אובדן חיי אנוש באשר הם, עומדת השיטה הלאומית ו"מעשה ידי" הם "לגינותי", היינו בני ישראל שנתונים בצרה. כל האמירה היא כלפי המלאכים שבקשו להקדים ולומר שירה לפני בני האדם, בעוד אלה טרם יצאו מכלל סכנה. וגם לשיטה ההומאניסטית, יש הבדל בין הקב"ה שברא את כולם בצלמו ואין לו לשוב במפלתם, ובין בני אדם שאינם צריכים להיות "צדיק הרבה" ומוותר להם לשמוח במפלת אויביהם. ראה דברינו שם באריכות והסיום בעימות בין עוזא שר של מצרים שטען כלפי הקב"ה: "רבש"ע, נקראת צדיק וישר ואין לפניך לא עולה ולא משא פנים, ולמה אתה רוצה להטביע בני בים?" ובין גבריאל שבא "ונטל דפוס של לבנים שהיו עושין ישראל במצרים והראה אותה לפני הקב"ה ואמר לפניו: ריבון העולמים, אומה ארורה שבזו עבודה קשה שעבדו בניך, תרחם עליהם? וחזו הקב"ה מן מדת רחמים וישב עליהם בכיסא דין וטבעם בים".

¹⁵ דרשות רבות נאמרו על "ויסע משה את ישראל" שלאחר קריעת ים סוף, מהם לשבח: "להודיע שבחן של ישראל שכיון שאמר להם משה קומו סעו, לא אמרו היאך אנו יוצאין במדבר ואין בידינו מחיה לדרך, אלא האמינו והלכנו אחר משה" (מכילתא שם), ומהם לגנאי כגון זה שהיו עסוקים בביות הים (תנחומא (בובר) בשלח סימן טז). וכאן הוא גם גם לגנאי.

¹⁶ הדרשן עושה שימוש בדברים שאומר העם בפרשת המרגלים, במדבר פרק יד פסוק ד. אפשר שאין זה אלא שימוש מליצי ואפשר שהוא מרמז שחטא המרגלים שורשיו בשעבוד מצרים, כפי שנראה להלן גם בחטא העגל.

¹⁷ ובמקום אחר במכילתא - מסכתא דשירה פרשה ו מסמל הים מידה כנגד מידה ועונש על עבודת הפרך: "הים אין לו לב וניתן לו לב, שנאמר: קפאו תהומות בלב ים... יבוא הים שאין לו לב וניתן לו לב ויפרע מן המצרים שהיה להם לב ושיעבדו את ישראל בכל מיני פורעניות, שנאמר: ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך". אבל המדרש שלנו הולך בדרך אחרת וממשיך עוד במרי של בני ישראל על ים סוף, ובתוך ים סוף, כשעברו בים עם עבודה זרה שיצאה עימהם ממצרים וכבר שם נזרע חטא העגל. ראה דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח [ופסל מיכה](#) בדפים המיוחדים. יש פער עצום בין מדרש זה וקודמו מהירושלמי. שם - שירה לנוכח פגרי מצרים המתים - יציאה סופית לחירות ("על פי החירות"), ואילו כאן - "נתנה ראש ונשובה מצרימה". הקלגסים ששעבדו מתים, מצרים ריקה, בואו ונירש אותה. פרעה חשש: "ונוסך גם הוא על שונאינו ועלה מן הארץ", ואילו כאן: בואו ונעלה חזרה למצרים. על פי מדרש זה לעבודת פרך הייתה מחיר כבד ותוצאה קשה מאד, יותר ברוח ונפש מאשר בחומר ובגוף. יחד עם קושי השעבוד ועולו הכבד, השתקעו בני ישראל במצרים ומצרים השתקעה בהם. נמהלה גנות "עבדים היינו" בגנות: "עובדי עבודה זרה היו אבותינו" (פסחים קטז ע"א), וחטא המרגלים בחטא העגל הכל תוצאה של עבדות מצרים.

¹⁸ במבנה הקלאסי של מדרש ילמדנו, הוא פותח בנושא הלכתי ומתגלגל משם לאגדה שהיא, שם מעמד הר סיני. ואנו נתמקד בקשר לעבודת פרך.

¹⁹ יש תרופה ורפואה לכל מכה ומכאוב. אבל השיקוי והרפואה המונעת הוא התורה!

²⁰ בקיצור, התורה היא מרפא לכל מיחוש וכאב בכל אבר ויש פסוק לכל דבר. ויש גם 'תקדים היסטורי' כפי שהוא ממשיך ודורש.

²¹ ראה בדומה מדרש שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ב סימן ב: "תני רשב"י: בשעה שיצאו ישראל ממצרים למה היו דומין? לכן מלך שעמד מחוליו. אמר לו פדגונו: ילך בנך לאיסכול. אמר לו המלך: עדיין לא בא בני בזיוו שנשתנה מחוליו. אלא, יתעדין ויתענג בני כשלושה חדשים במאכל ובמשתה ואח"כ ילך לאיסכול. כך, בשעה שיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין משעבוד טיט ולבנים. אמרו לו מלאכי השרת: הרי השעה, תן להם את התורה. אמר להם הקב"ה: עדיין לא בא זיוותן של בני משעבוד טיט ולבנים. אלא, יתעדנו בני עד ג' חדשים בבאר ומן ושלול ואח"כ אתן להם התורה. ואימתי? בחודש השלישי". וכן הוא בדומה בפסיקתא דרב כהנא פסיקא יב - בחודש השלישי ובקהלת רבה ג ב. אך העדפנו את מדרש תנחומא משום שהוא מזכיר בבירור את עבודת הפרך. אותם מלאכים שבמדרש שיר השירים רבה וחבורתו מזרזים את מתן תורה ומאיצים בקב"ה והוא מרגיע אותם, כאן הם המרפאים

במדבר רבה פרשת בהעלותך פרשה טו סימן כ – הזקנים שהיו בשעבוד

"אספה לי שבעים אישי" - וכי לא היו להם זקנים לשעבר, והלא כבר נאמר במצרים: "לך ואספת את זקני ישראל" (שמות ג טז)?! אלא, מפני מה אמר לו הקב"ה למשה: "אספה לי שבעים אישי"? ללמדך, שבשעה שאמר פרעה: "הבה נתחכמה לו ... ויבן ערי מסכנות לפרעה" (שם א י-יא), קיבץ את כל ישראל ואמר להם: בבקשה מכם, עשו עמי היום בטובה. היינו דכתיב: "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך" - בפה רך. נטל סל ומגריפה. מי היה רואה את פרעה נוטל סל ומגריפה ועושה בלבנים, ולא היה עושה?! מיד הלכו כל ישראל בזריזות ועשו עמו אותו היום בכל כוחם, לפי שהיו בעלי כח וגיבורים. כיון שִׁקְשָׁקָה, העמיד עליהם נוגשים ואמר להם: חשבו את הלבנים. מיד עמדו ומנו אותם, ואמר להם: כזה אתם מעמידים בכל יום ויום.²² מינה את הנוגשים של מצרים על השוטרים של ישראל, והשוטרים התמנו על יתר העם. וכשאמר להם: "לא תוסיפון לתת תבן לעם" (שם ה ז), היו באין הנוגשים ומונין את הלבנים ונמצאו חסרות. היו מכין הנוגשים את השוטרים, שנאמר: "ויזכו שוטרי בני ישראל" (שם יד). והיו השוטרים מוכין על יתר העם, ולא היו מוסרין אותן בידי הנוגשים, ואומרים: מוטב לנו ללקות ואל יכשלו יתר העם. לפיכך, כשאמר הקב"ה: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל", אמר משה לפני הקב"ה: רבש"ע, איני יודע מי ראוי ומי אינו ראוי! אמר לו: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי" (במדבר יא טז) - אותם הזקנים והשוטרים, שהיו מוסרים עצמם ללקות עליהם במצרים, במתכונת הלבנים, יבואו ויטלו בגדולה הזו ... ולפי שמסרו עצמם ללקות על הצבור, לפיכך: "ונשאו אתך במשא העם" (יא יז) - ללמדך שהישוים הקב"ה למשה. מכאן אתה למד שכל מי שמוסר עצמו על ישראל, זוכה לכבוד ולגדולה ולרוח הקודש. לכך כתיב: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי" - מי הם? אותן שכתוב בהן: "ויזכו שוטרי בני ישראל".²³

ספרא בהר פרשה ו

סימן ב: לא תרדה בו בפרך, שלא תאמר בו הַחֵם את הכוס הזה והוא אינו צריך, הַצִּין לי את הכוס והוא אינו צריך, עזור תחת הגפן עד שאבוא. שמא תאמר לצורך עצמי אני עושה? והרי הדבר מסור ללב, שנאמר: "ויראת מאלהיך" הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. ... **סימן ו:** ... ובאחיכם בני ישראל איש באחי לא תרדה בו בפרך, בו אין אתה רודה בפרך, רודה את בן חורים בפרך.²⁴

רמב"ם הלכות עבדים פרק ט הלכה ח – עבודת פרך בעבד כנעני²⁵

מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך. ואף על פי שהדין כך, מדת חסידות ודרכי חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה. חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן. הרי הוא אומר:

את בני ישראל מהמומים שהטילו בהם השעבוד הקשה ועבודת הפרך. האם נרפאו בני ישראל גם מהמומים הנפשיים של עבודת הפרך או שמא רק מהגופניים? האם אפשר בשלושה חודשים למחוק עבודת פרך של מאות שנים? עד כאן, חזרה והרחבה של שיטת ר' אלעזר שראינו בראש הדף: "בפרך – בפה רך". ראה מדרש זה גם בילקוט שמעוני בפרשתנו, תורה פרשת שמות רמז קסג.

²³ בפרשת מינוי הזקנים שבפרשת בהעלותך, היא הסנהדרין הראשונה, משולם החוב שעם ישראל ומנהיגיו חבים לזקני בני ישראל, לשוטרינו, לדרג המנהיגים המקומיים שהיו עם העם בשעבוד הקשה ובעבודת הפרך ועמדו בתווך וספגו מכות וחרפות משני הצדדים. משה לא יודע מי ראוי להימנות באסיפת הזקנים שתפעל מכאן ואילך לצידו במעמד שווה. משה יצא לראות את העם בסבלותיו, קינא לרגע על עבודת הפרך הקשה, אך ברח והמשיך למדין. משה לא היה עם העם בשנות השעבוד הקשות. הם היו. בא מי שהיה "עמו אנכי בצרה" (הקב"ה) ואמר למשה מי אלה שראויים לכהן בסנהדרין הראשון של עם ישראל: "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי" (במדבר יא טז) - אותם הזקנים והשוטרים, שהיו מוסרים עצמם ללקות עליהם במצרים, במתכונת הלבנים, יבואו ויטלו בגדולה הזו ... ולפי שמסרו עצמם ללקות על הצבור, לפיכך: "ונשאו אתך במשא העם" (יא יז) - ללמדך שהישוים הקב"ה למשה. וכבר זכינו לדון מעט בפרשת מינוי הזקנים בפרשת בהעלותך הבאה עלינו לטובה. ראה דברינו [קול אחד וקולות הרבה](#) בפרשת בהעלותך.

²⁴ לא לחינם פותחת פרשת משפטים, מיד לאחר מתן תורה, במצווה של עבד עברי: "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד וכו'". כדברי מדרש אגדה (בובר) בראש פרשת משפטים, שמות כא ב: "כי תקנה עבד עברי. **פתח במשפט [עבד] עברי**, לפי שהיו עבדים במצרים, ופדאם הקב"ה ונתן להם חירות, לפיכך צוה לישראל בראשונה שלא לשעבד באחיהו בפרך ולא לשעבדו [לדורות]. כי אם עד השנה השביעית, שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי וגו' (ויקרא כה מב), לפיכך פתח במשפט עבד עברי". ובאו אזהרות וציוויים נוספים על איסור עבודת פרך, גם אם בפה רך, גם סתם "טרטור" בלשוננו היום (ראה "את כל עבודתם" במדרש שמות רבה בו פתחנו), בספר ויקרא פרשת בהר. ומה שאסור בעבד עברי, מותר בן חורין, היינו בפועל שעובד כשכיר ויכול לחזור בו בכל עת ("פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום", בבא מציעא י ע"א). לבן חורין מותר לקבל על עצמו כל עבודה שהיא, לגבי עבד יש מגבלות. והכל כאמור מהפסוק: "כִּילִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (ויקרא כה נה). וכבר נדרשנו לנושא זה בדברינו [כי עבדי הם](#) בפרשת בהר. ראה גם דברינו [אוזן ששמעה בסיני](#) בפרשת משפטים.

²⁵ נסיים בדן עבודת פרך בעבד שאינו יהודי כפי שהבטחנו.

"כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה" (תהלים קכג ב). וכן לא יבזהו ביד ולא בדברים - לעבדות מסרן הכתוב, לא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו. וכן מפורש בדרכי איוב הטובים שהשתבח בהן: "אם אָמַאָס מְשַׁפֵּט עַבְדֵי וְאִמְתֵי בְרַבָּם עִמְדֵי: וְיָמָה אֶעֱשֶׂה כִּי יָקוּם אֶל וְכִי יִפְקֹד מָה אֶשְׁיבֶנּוּ: הֲלֹא בְּבֶטֶן עֵשְׂנִי עָשָׂהוּ וַיִּכְנְנֵנוּ בְּרַחֵם אֶחָד" (איוב לא יג-טו).²⁶ ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז. אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצוה אותם בחוקים ומשפטים צדיקים, רחמנים הם על הכל, וכן במדותיו של הקדוש ברוך הוא שצונו להדמות בהם הוא אומר: "ורחמיו על כל מעשיו" וכל המרחם מרחמין עליו, שנאמר: "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך".²⁷

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ערכנו את המדרשים שבדף בסדר היסטורי 'קדימה': משעבוד מצרים, דרך שליחותו של משה, קריעת ים סוף ומעמד הר סיני בספר שמות, ועד מצוות העבד בספר ויקרא ומינוי הזקנים בספר במדבר (חסר לנו אזכור בספר דברים). אם נלך 'אחורה' לספר בראשית, נמצא את האזכור של איסור רדיית עבד עברי בפרך, בנאומו של יהודה בתחילת פרשת ויגש. בין שלל טיעוניו של יהודה, עפ"י המדרש, נמצא גם טיעון זה. ראה אגדת בראשית (בובר) פרק עו: " ... הָלוּא אָב אֶחָד לְכָלֵנוּ הָלוּא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ מְדוּעַ נִבְגַּד אִישׁ בְּאֶחָיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ (מלאכי ב י) - למה אתה תבגוד בנו? ... היכן הוא הברית שהיתנה הקדוש ברוך הוא בתורתו ואמר לנו: ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך (ויקרא כה מו), וכתוב: לא תעבוד בו עבודת עבד (שם לט), לכך: מדוע נבגד איש באחיו?".

²⁶ נטלנו רשות להרחיב ולהביא פסוקים אלה בשלמותם.
²⁷ אין הערות שוליים. כל המוסיף, גורע.